

УДК 657

Маслюк В.Л.

аспірант кафедри обліку і аудиту
Житомирського державного технологічного університету**БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ ІНСТИТУТІВ
СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ**

У статті представлено авторський підхід до визначення ролі бухгалтерського обліку в управлінні ризиками діяльності інститутів спільного інвестування. Обґрунтовано, що система бухгалтерського обліку інвестиційного фонду є основою формування більшої частки внутрішнього інформаційного забезпечення ризик-менеджменту, а також ідентифіковано її місце в системі управління інвестиційним фондом. Виявлено проблемні питання теоретичного та методичного характеру щодо облікового забезпечення управління ризиками діяльності інститутів спільного інвестування та запропоновано напрями їх вирішення.

Ключові слова: ризик, інститут спільного інвестування, інвестиційний фонд, управління, ризик-менеджмент, облікове забезпечення управління, бухгалтерський облік.

Maslyuk V.L. БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ В УПРАВЛЕНИИ РИСКАМИ ИНСТИТУТОВ СОВМЕСТНОГО ИНВЕСТИРОВАНИЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

В статье представлен авторский подход к определению роли бухгалтерского учета в управлении рисками деятельности институтов совместного инвестирования. Обосновано, что система бухгалтерского учета инвестиционного фонда является основой формирования большей части внутреннего информационного обеспечения риск-менеджмента, а также идентифицировано место в системе управления инвестиционным фондом. Выявлены проблемные вопросы теоретического и методического характера, касающиеся обеспечения управления рисками деятельности институтов совместного инвестирования, и предложены пути их решения.

Ключевые слова: риск, институт совместного инвестирования, инвестиционный фонд, управление, риск-менеджмент, учетное обеспечение управления, бухгалтерский учет.

Maslyuk V.L. ACCOUNTING IN THE RISK MANAGEMENT OF COLLECTIVE INVESTMENT INSTITUTIONS: THEORETICAL ASPECTS

In the article the author's approach to defining the role of accounting in the risk management of collective investment institutions. Proved that the accounting system is the basis of the investment fund forming larger share internal information support risk management, and identified its place in the management of the investment fund. The identified areas of theoretical and methodical about your software risk management of collective investment institutions and suggested ways of their solution.

Keywords: risk, collective investment, investment fund, management, risk management, an accounting software for management, accounting.

Постановка проблеми. Для ефективного розвитку українських інвестиційних фондів та гармонізації законодавства України з вимогами європейського законодавства, відповідно до положень Угоди про асоціацію з Європейського Союзу, необхідною є трансформація нормативного регулювання діяльності суб'єктів сектору інвестиційного бізнесу (інвестиційних фондів, компаній з управління активами). Однак нестабільний соціально-економічний стан та постійні законодавчі зміни в Україні мають і зворотні наслідки – провокують виникнення та зростання підприємницького ризику.

Система ризик-менеджменту, яка забезпечує виконання частини поточних, тактичних та стратегічних цілей управління інституту спільного інвестування, у сучасних умовах економічних відносин характеризується недостатньою ефективністю управлінських рішень та методів управління. Причиною цього є проблема наявності, достатності, адресності та своєчасності інформаційних потоків щодо існуючих загроз інвестиційному бізнесу, ризикоутворюючих факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, ризиків та їх ймовірних наслідків. Тому доцільним є дослідження місця бухгалтерського обліку в системі управління в цілому та системі ризик-менеджменту інституту спільного інвестування, інформаційній системі інвестиційного фонду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями управління ризиками діяльності суб'єктів господарювання через призму бухгалтерського обліку займалися такі науковці, як: І.М. Вигівська [1–4], Л.В. Гнилицька [5–8], З.В. Гуцайлук [9], М.О. Козлова [10], В.І. Ткач [12], А.Е. Шевельов та Е.В. Шеве-

льова [13], С.І. Шкирман [14], Marr Crouhy [15] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте проведені науковцями ґрунтовні дослідження не стосувалися облікового забезпечення управління ризиками інститутів спільного інвестування. Це викликає проблему повноти і достатності інформаційного забезпечення управління інвестиційного фонду, ставить під загрозу весь бізнес ІСІ та його репутацію. Тому на разі залишається актуальним дослідження питання місця та ролі бухгалтерського обліку в управлінні ризиками діяльності інститутів спільного інвестування.

Мета статті полягає у встановленні ролі бухгалтерського обліку в управлінні ризиками інститутів спільного інвестування та ідентифікації проблемних питань теоретичного напрямку щодо формування облікового забезпечення ризик-менеджменту в інвестиційних фондах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система ризик-менеджменту інститутів спільного інвестування базується на тому, що ризики, пов'язані з процесами інвестування, несуть інвестори фондів, а ризики, пов'язані з веденням діяльності ІСІ та його управлінням, – керівництво фонду. Так, ІСІ несе відповідальність за належне управління ризиками фондів відповідно до інвестиційної декларації та інших вітчизняних та міжнародних нормативних документів, що регламентують інвестиційну діяльність фонду, управління активами тощо.

Методичними рекомендаціями щодо організації системи управління ризиками в компанії з управління активами [11] до основних груп ризиків інститутів спільного інвестування віднесено:

1) ринковий ризик – ризик втрат вартості активів фонду внаслідок несприятливих змін ринкових цін цінних паперів, курсів іноземних валют, ринкових цін інших активів, що входять до портфелю фонду.

До ринкових ризиків відносяться ризик процентної ставки, ризик коливань ринкових цін цінних паперів, ризик коливань ринкових цін товарів, валютний ризик:

1.1) ризик процентної ставки – це ризик втрат вартості активів фонду внаслідок несприятливих змін процентних ставок. Різновидами ризику процентної ставки є: ризик зміни вартості активів унаслідок зміни загального рівня процентних ставок (зокрема зменшення вартості активів унаслідок зростання процентних ставок); ризик зміни вартості активів унаслідок зміни форми кривої дохідності (наприклад, зростання процентних ставок за довгостроковими вкладеннями і зменшення – за короткостроковими, і навпаки); ризик права вибору («опціональності»), який виникає у разі наявності в емітента права змінювати свої зобов'язання за борговими цінними паперами (наприклад, право дострокового викупу облігацій);

1.2) ризик коливань ринкових цін цінних паперів – ризик втрат вартості активів фонду внаслідок несприятливих змін цін на цінні папери, що знаходяться в портфелі фонду;

1.3) валютний ризик – це ризик втрат вартості активів фонду, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют;

2) кредитний ризик – ризик втрат вартості активів фонду внаслідок повного чи часткового невиконання особою своїх зобов'язань по договору, у тому числі щодо облігацій та/чи інших боргових зобов'язань, а також ризик втрати вартості в результаті погіршення платоспроможності емітента та/чи зменшення його кредитного рейтингу.

3) проектний ризик – ризик втрат вартості активів фонду, що пов'язані з інвестиціями в об'єкти нерухомості, корпоративні права та цінні папери, що не допущені до торгів на фондовій біржі, або цінні папери, які не отримали рейтингової оцінки відповідно до закону;

4) ризики портфелю фонду в цілому (система показників ризику портфелю фонду залежить від складності, структури, обсягів діяльності, типів,

видів і класів фондів). Показники ризиків фонду в цілому включають: історичні показники ризику, що розраховуються на підставі динаміки вартості чистих активів у розрахунку на одну акцію (інвестиційний сертифікат); оцінки рівня можливих майбутніх втрат вартості активів фонду на підставі показників Value-at-Risk (VaR), сценарного аналізу, стрес-тестування тощо; історичні показники дохідності з корекцією на рівень ризику; показник максимального зменшення вартості (Maximum Drawdown); показник стандартного відхилення дохідності інвестування у фонд; показник Бета (коефіцієнт регресії між дохідністю фонду та дохідністю зразкового портфелю чи індексу); показник динамічної погрішності (Tracking Error).

Отже, визначивши перелік основних ризиків, які виникають у діяльності інститутів спільного інвестування, доцільним є визначення інформаційних джерел та їх змісту щодо окремого виду ризику (табл. 1), що дозволить ідентифікувати інформацію облікового характеру та виявити проблемні напрямки організації та методики бухгалтерського обліку діяльності інвестиційного фонду для цілей мінімізації ризиків. Поряд з цим це також сприяє визначенню місця та ролі системи бухгалтерського обліку в системі ризик-менеджменту.

Як бачимо з табл. 1, система бухгалтерського обліку значною мірою сприяє створенню інформаційних ресурсів для цілей ризик-менеджменту. Зокрема, це інформація аналітичного характеру в розрізі активів, цінних паперів, структури портфелю фонду, методів управління ризиками (наприклад, хеджування) та ін.

Виходячи з цього, більш детально визначимо, які саме складові політики управління ризиками ІСІ забезпечує система бухгалтерського обліку (рис. 1).

Таким чином, з рис. 1 можна зробити висновок, що система бухгалтерського обліку є одним із інструментів управління ризиками, зокрема, вона частково забезпечує організацію (в частині управлінської та фінансової звітності про ризики та їх наслідки для ІСІ) та методик ризик-менеджменту (при ідентифікації та оцінці ризиків інвестиційного фонду, фіксації управлінських дій щодо прийняття, зниження та передачі ризиків), а також формує бухгалтерські дані для систем планування, управління персоналом, аналізу та контролю діяльності ІСІ.

Таблиця 1

Джерела формування інформаційного забезпечення ризик-менеджменту ІСІ

№ з/п	Вид ризику	Інформаційне забезпечення ризик-менеджменту ІСІ	
		Облікове	Необлікове (зовнішнє та внутрішнє)
1	Ризик процентної ставки	Можливі втрати від змін рівня процентних ставок	Макроекономічні показники та політичні фактори
2	Ризик коливань ринкових цін цінних паперів	Вид цінних паперів, цінні папери даного емітента, групи цінних паперів, об'єднаних за географічною, галузевою чи іншими ознаками	Інформація про розвиток сектору та галузі економіки
3	Валютний ризик	Валютні позиції фонду за видами іноземних валют та видами цінних паперів, інвестиційних декларацій фонду, заходів хеджування	Макроекономічні показники, політичні та міжнародні фактори. Ліміти валютних позицій
4	Кредитний ризик	Інвестиційні декларації фонду, портфель активів фонду, можливі втрати вартості активів та втрати від невиконання емітентом своїх зобов'язань	Рейтингова оцінка кредитного рейтингу цінних паперів у портфелі фонду, показники платоспроможності емітентів цінних паперів
5	Проектний ризик	Проекти інвестування у об'єкти нерухомості, корпоративні права та цінні папери	Проекти інвестування у об'єкти нерухомості, корпоративні права та цінні папери, що не допущені до торгів на фондовій біржі
6	Ризики портфелю фонду в цілому	Структура портфелю активів фонду, його інвестиційні декларації	Ліміти інвестування

СИСТЕМА РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ІНСТИТУТУ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ (ІСІ)		Об'єкти ризик-менеджменту
Суб'єкти ризик-менеджменту (РМ)		Бізнес-процеси та їх результати
Керівництво, відділ РМ, ризик-менеджери, уповноважені особи (працівники інших підрозділів)		
Політика системи ризик-менеджменту інституту спільного інвестування		
<i>Цілі ризик-менеджменту</i>		
1. Забезпечення відповідності структури активів, портфелів фондів вимогам чинного законодавства, інвестиційній декларації та іншим нормативним документам фондів	2. Забезпечення реалізації стратегії розвитку та ефективного функціонування ІСІ	4. Забезпечення діяльності ІСІ вимогам чинного законодавства та внутрішнім нормативним документам
<i>Організаційне забезпечення ризик-менеджменту інституту спільного інвестування</i>		
1. Організація заходів зі створення та функціонування РМ, розробка та затвердження внутрішніх положень та процедур щодо проведення кількісного та якісного оцінки ризиків	2. Виділення необхідних ресурсів на створення та підтримання ефективного, комплексного, збалансованого РМ	3. Розробка заходів, спрямованих на обмеження та пом'якшення наслідків негативного впливу ризиків, пов'язаних із зовнішніми чинниками
4. Формування системи звітності, розподілу обов'язків і відповідальності щодо РМ	5. Затвердження заходів та планів дій на випадок кризових ситуацій, що виникли через зовнішні та внутрішні фактори	6. Підвищення кваліфікації працівників, відповідальних за функціонування РМ
7. Здійснення внутрішнього контролю за відповідальною особою аналізу структури, дохідності, якості, ліквідності інвестиційних вкладень, наявності збиткових позицій та інших ризиків, які пов'язані з інвестуванням	8. Здійснення внутрішнього контролю, які забезпечують належне дотримання вимог законодавства і нормативно-правових актів, виконання договорних та інших зобов'язань, дотримання положень і процедур, правил і норм, а також відповідної ділової поведінки	
<i>Етапи ризик-менеджменту</i>		
1. Ідентифікація ризиків	2. Оцінка (кількісний та якісний аналіз)	3. Управління ризиком
1.1. Використання зовнішніх та внутрішніх (у т.ч. бухгалтерські дані) інформаційних ресурсів	2.1. Визначення ризикоутворюючих факторів якісного та кількісного складу ризику	3.1. Застосування методів уникнення, прийняття, мінімізації ризиків та його передачу
1.2. Віднесення ризику до основних груп (ринковий, кредитний, проєктний, портфельно фонду)	2.2. Кількісне оцінювання ризику (у т.ч. грошове вимірювання)	3.2. Облікове відображення управлінської рішень щодо прийняття, мінімізації та передачі ризиків
	4. Контроль за рівнем ризиків ІСІ, вчасності та ефективності управлінських дій	3.3. Формування звітності про ризики
<i>Інструментарій (підсистеми) системи ризик-менеджменту</i>		
1. Система управління персоналом	2. Система планування	4. Система аналізу
	3. Система бухгалтерського обліку	5. Система контролю

*Курсивом виділено облікові складові системи ризик-менеджменту інституту спільного інвестування

Рис. 1. Місце облікового забезпечення управління ризиками в системі ризик-менеджменту ІСІ

Як підсумок, визначимо напрями бухгалтерського обліку, які на разі мають проблеми щодо формування інформаційного забезпечення системи ризик-менеджменту:

- обґрунтування ризику як об'єкту бухгалтерського обліку;
- відображення в обліку ризикоутворюючих факторів (кількісних та якісних параметрів ризику);
- суб'єктивність оцінки рівня ризику;
- відсутність методик оцінювання самого ризику та його наслідків, які забезпечувались відповідною системою показників;
- дискусійність методичних підходів до відображення в обліку ймовірних наслідків ризику, ризикоутворюючих факторів, самого ризику тощо.

Вирішення в подальших дослідженнях визначених проблемних питань дозволить адаптувати інформаційні вимоги системи ризик-менеджменту до системи бухгалтерського обліку, що, у свою чергу, підвищило б ефективність управління ІСІ та призвело б до зростання показника прибутковості – дуже важливого для учасників фонду та залучення нових інвесторів.

Висновки. Таким чином, система бухгалтерського обліку забезпечує реалізацію методів управління ризиками, відображає величину ризику у грошовій оцінці через конкретні заходи управління (прийняття – ймовірні та фактичні втрати; мінімізація – лімітування, резервування, диверсифікація, хеджування тощо; передача ризику – зовнішнє страхування), формує відповідні дані у бухгалтерській звітності, тим самим створюючи інформаційне забезпечення ризик-менеджменту.

Перспективою подальших досліджень залишається розробка організаційно-методичних засад бухгалтерського обліку діяльності інститутів спільного інвестування для цілей ризик-менеджменту, що у поєднанні із зовнішніми інформаційними ресурсами дозволить уникнути загроз інвестиційному бізнесу, нейтралізувати або мінімізувати ризики, а також забезпечити високу прибутковість і репутацію інвестиційним фондам.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вигівська І.М. Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.09 / І.М. Вигівська. – Житомир, 2010. – 374 с.
2. Вигівська І.М. Виникнення підприємницьких ризиків за об'єктами бухгалтерського обліку / І.М. Вигівська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнар. зб. наук. праць. – Житомир : ЖДТУ, 2008. – Вип. 3(12). – С. 112–118.
3. Выговская И.Н. Неопределенность и риски хозяйственной деятельности предприятий и их место в системе бухгалтерского учета / И.Н. Выговская, Г.В. Филичук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнар. зб. наук. праць. – Житомир : ЖДТУ, 2014. – Вип. 3 (30). – С. 53–70.
4. Вигівська І.М. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємницькими ризиками / І.М. Вигівська, І.Л. Грабчук, О.О. Зеленіна // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнар. зб. наук. праць. – Житомир : ЖДТУ, 2015. – Вип. 1(31). – С. 48–56.
5. Гнилицька Л.В. Використання обліково-аналітичних технологій при розробці методики управління підприємницькими ризиками в системі економічної безпеки підприємства / Л.В. Гнилицька // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – № 3. – С. 41–47.
6. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства : [монографія] / Л.В. Гнилицька. – К. : КНЕУ, 2012. – 305 с.
7. Гнилицька Л.В. Бухгалтерський облік як інструмент управління ризиками підприємницької діяльності / Л.В. Гнилицька // Фінанси України. – 2014. – № 3. – С. 114–125.
8. Гнилицька Л.В. Інформаційне забезпечення ризиками підприємницької діяльності: обліковий аспект / Л.В. Гнилицька // Економічні інновації : зб. наук. праць. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2014. – Вип. 57. – С. 88–100.
9. Гуцайлюк З.В. Економічні ризики в інформаційній системі бухгалтерського обліку / З.В. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 7. – С. 8–13.
10. Козлова М.О. Облік і контроль процесу резервування : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.09 / М.О. Козлова. – Житомир, 2006 – 203 с.
11. Методичні рекомендації щодо організації системи управління ризиками в компанії з управління активами / Українська асоціація інвестиційного бізнесу, від 18.12.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uaib.com.ua/files/articles/1913/11_4.doc.
12. Ткач В.И. Учет резервов предприятия / В.И. Ткач, С.В. Романова, С.А. Чещев. – М. : ПРИОР, 2000. – 96 с.
13. Шевелев А.Е. Риски в бухгалтерском учете : [учеб. пособ.] / А.Е. Шевелев, Е.В. Шевелева. – М. : КНОРУС, 2007. – 280 с.
14. Шкирман С.И. Фонды и резервы, создаваемые организациями. Расчет чистых активов и доли выходящего учредителя / С.И. Шкирман. – Минск : Издательство Гревцова, 2007. – 272 с.
15. Marr Crouhy. The Essentials of Risk Management / Michel Crouhy, Dan Galai, Robert Mark. – McGraw-Hill Education. – 2005. – 416 p.